

*Лечаченко Софія
Науковий керівник – доц. Поперечна Г.А.*

ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІЗМУ МІШЕЛЯ МОНТЕНЯ

*Нема істоти, яка була б така поступлива і непоступлива, як людина: перше, через її
натуру друге, через її вади
Мішель Монтень*

Нам неодноразово доводилось чути про таку рису характеру, як гуманність. Це одна з невіддільних характеристик людини, про що свідчить саме походження цього слова, яке з латинської мови буквально означає «людяний».

Поняття гуманізму бере свій початок з епохи Відродження. Філософія цієї доби мала антропоцентричну спрямованість. Вона передбачала детальне і всебічне вивчення людини, яка розглядалась, як самостійна і самодостатня істота, що уже не потребує опори і захисту природи, як в античні часи, або ж спасіння душі, як в добу Середньовіччя.

Метою статті є характеристика розуміння людини в епоху пізнього Відродження на прикладі видатного французького філософа, письменника-гуманіста Мішеля Монтеня.

«Проби», або ж по-французьки – «Les Essais» – найвизначніший твір митця і водночас один із найзахопливіших та найінтимніших автопортретів, що коли-небудь вдавалось написати. Вся праця письменника присвячена дослідженню одного персонажа – людини, в якій автор, як допитливий спостерігач, намагається углядіти потаємні сторони душі, бажання, сприйняття оточуючого, чесноти, або ж пороки, що проявляються назовні у здійснених вчинках і діях.

У роздумах письменник аналізує поведінку людей в різних ситуаціях, роблячи певні висновки про них. Виділяючи такі якості, як мужність, шляхетність і вірність своїй справі, він особливо цінує таку рису, як слідування своїм переконанням: «Кожне переконання може крити в собі досить сили, щоб стати людині дорожчим за життя» [1, с. 61]. Натомість таку ваду, як боягузтво, Монтень вважає ганебною, а у випадку прагнення уникнення відповідальності – злочином.

У «Пробах» Монтеня простежується вплив багатьох античних мислителів. Так, він підтримує переконання римського філософа Сенеки про людську мудрість, яка полягає в тому, щоб стати над стражданнями і смертю, знехтувати ними. Як і стоїки, він переконаний в перевазі розуму над почуттями, передовсім над такими, як біль, страждання і страх смерті. На його думку, ми повинні бути завжди готовими до смерті, очікувати її, і водночас змиритись з нею, щоб звільнити себе від панівної волі свого страху: «...готовність померти визволяє нас від усякої неволі та примусу» [1, с. 98].

Письменник вважає, що смерть підсумовує усі зроблені нами вчинки, адже лише після неї можна дати повну характеристику людини. Наслідуючи античного мудреця Солона, він наголошує, що ніхто до смерті не може бути названий щасливим, адже судити про це можна тільки за славою і думкою про людину, після її відходу в інший світ.

Особистість, у розумінні Монтеня, має бути діяльнісною, усвідомювати те, що життя – це мить і невідомо, чи вдасться її прожити до кінця, тому потрібно ловити кожен момент і не шукати можливостей для здійснення задуманого: «Не варто замахуватися на занадто вже далеку мету чи принаймні перейматися занадто вже палким бажанням бачити, як справа дійшла краю. Ми прийшли у світ діяти» [1, с. 100]. Людина повинна встигнути проявити свої здібності і реалізувати себе, залишивши по собі пам'ять. Керуючись закликem Платона: «Роби свою справу і пізнай самого себе» [1, с. 19], філософ вважав, що діяльності повинно передувати самопізнання, бо тільки так можна бути певним у правильності вибраного шляху і життєвої мети.

Чільне місце у «Пробах» відведено проблемі свободи людини. Серйозними перепонами її є пристрасті, які здатні керувати її поведінкою і через які вона може здійснювати необдумані вчинки, та надмірна прив'язаність до речей. Остання є взагалі шкідливою для людини, позаяк робить із неї раба своїх же ідей. Монтень вважає, що особистість має бути вільною і незалежною від оточуючого, не зв'язувати себе ні з чим, окрім самого себе: «Добре мати жінку, дітей, статки, а надто здоров'я, кому це відпущено; але не слід прив'язуватися до

них так, аби від цього залежало наше щастя» [1, с. 260]. Таке ставлення до речей, на його думку, зможе уберегти нас від сильних розчарувань і втрати сенсу життя. В той же час автор вважає, що справжнє щастя людині слід шукати в собі, жити в гармонії з внутрішнім світом, знаходячи радість від спілкування із собою. Така позиція є співзвучною з епікуреїзмом.

Однією із найбільш гідних якостей людини для письменника є доброчесність, яка може бути лише наслідком постійного і неослабного зусилля волі, і цим вона відрізняється від звичайної, природної доброти. Там, де людині не потрібно робити зусиль, вступати в боротьбу з пристрастями, там немає чесноти. Стати на шлях доброчесності можна завдяки активній участі розуму, який один лише може перемогти страх смерті і підпорядкувати собі пристрасті. Автор переконаний у тому, що справжньої цінності людським чеснотам надають наші зусилля і жертви, які довелось зазнати заради благородного вчинку: «Знов-таки, якби не було страждання, що надавало б вартості цноті, мужності, силі духу, незламності? На якому б полі ми ними прославилися, якби не треба було перемагати самих себе у бою?» [1, с. 65].

У міркуваннях Мішеля Монтеня можна простежити мотив трагічної долі людини, проте все-таки особистість у нього наділена правом вибору, передовсім можливістю вирішувати для себе, як сприймати навколишні події: «Страждання забирає у нас стільки місця, скільки ми йому відводимо» [1, с. 67]. В наших силах змінити своє світосприйняття і реагувати на виклики фортуни у світлі власних переконань.

Людина для письменника є істотою мінливою і неоднозначною, якій властиво переживати суперечливі почуття, реагувати на одні й ті ж речі по-різному. З приводу цього Монтень наводить приклад з історії, де акцентує увагу на почуттях перського царя: «Побачивши стільки тисяч людей під своєю орудою, він спершу затріпотів з утіхи, скроївши радісну і звитяжну міну. Аж це зненацька спало йому на думку, стільки-то люду згине протягом цього століття, і він спохмурнів, засмучений до сліз» [1, с. 255].

Як і інші діячі Відродження, Монтень надає великого значення релігії та стосункам людини з Богом. У цьому контексті він наголошує на необхідності молитви, завдяки якій людина здатна спілкуватися з Творцем. Проте, на його думку, ця розмова матиме силу лише за умови, що проговорені слова будуть усвідомленні і щирі у своєму покаянні. Натомість надаремне і необдумане викликання Господа заради задоволення своїх бажань, іноді навіть негідних, є проявом гріха. Письменник зауважує те, що людині властиво, просячи прощення і відпущення гріхів, не задумуватись про спокуту, а через деякий час знов грішити: «Своя година гріхам, своя Богу; так люди нібито надолужують і врівноважують одне одним» [1, с. 341]. Крім того автор переконаний, що у пошуках підкріплення віри ми не повинні посилатись на події, які відбуваються в нашому житті, адже зміцнюючи її в успіхові наших справ, така нестійка опора може похитнутись, коли прийдеться зазнати невдачу.

Отже, Мішель Монтень у своїх «Пробах» зумів показати людину такою, якою вона є, з властивою для неї неоднозначністю і мінливістю, певною мірою надавши їй становищу у світі і природі скептичного й драматичного характеру, що відповідало настроям пізнього Відродження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мішель Монтень. Проби. Книга перша / пер. з фр. Перепада Анатоль. Київ: Дух і Літера, 2005. 365 с.
2. Французький гуманіст і філософ Мішель Монтень. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/biograf/23938/> (дата звернення: 24.04.2020).
3. Тема 5. Філософія відродження. URL: <https://studfile.net/preview/5198839/page:6/> (дата звернення: 24.04.2020).
4. Філософія Відродження: антропоцентризм та гуманізм. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13155/> (дата звернення: 26.04.2020).
5. <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13155/> (дата звернення: 26.04.2020).